

целенаправленного формального обучения.

Ключевые слова: одаренность, моделирование одаренности, успешный интеллект, практический интеллект, одаренный ученик.

Natalia Lavrichenko. «Lessons» of successful intelligence by Robert Sternberg.

This article concerns problems of theoretical modelling of giftedness, the objective psychological and pedagogical studying and judgement of this phenomenon. It reveals, how the general approaches to modelling of giftedness are realized in author's model of successful intelligence by Robert Sternberg. Pedagogical value and prospects of practically-applied use of theoretical frameworks of this model in the formal didactic training process are defined in this article.

Keywords: giftedness, modelling giftedness, successful intelligence, practical intelligence, gifted student.

УДК. 159.9.316.6.

Рунковська Л.М.

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ

У статті показано, що в останні десятиліття в психолого-педагогічному дискурсі спостерігається активізація досліджень соціального інтелекту. Відзначено, що особливої уваги потребує розробка соціально-педагогічного аспекту проблеми, спрямованого на визначення оптимальних шляхів і методів розвитку соціального інтелекту у дітей різних вікових груп і категорій, в тому числі і обдарованих. Показано, що розвинений соціальний інтелект є одним з важливих факторів, необхідних для збереження психологічного благополуччя

обдарованої особистості, її успішної самореалізації, ефективної взаємодії з однолітками і дорослими.

Ключові слова: обдарованість, обдарована особистість, обдарована дитина, соціальний інтелект, самореалізація.

Постановка проблеми. Педагогічна робота з обдарованими дітьми в сучасних закладах освіти насамперед спрямовується на створення умов для розвитку їхніх здібностей і талантів. Завдяки високому інтелектуальному й творчому потенціалу обдаровані учні порівняно із своїми ровесниками досягають значних успіхів в одному або декількох видах діяльності. Проте часто такі діти мають занижену самооцінку, невисокий статус у колективі та низьку референтність, схильні до девіацій і навіть суїцидальної поведінки, що не дозволяє їм відчувати себе успішними, задоволеними й самореалізованими.

У зв'язку з цим актуальності набуває організація психологічної та соціально-педагогічної підтримки обдарованих дітей у процесі розв'язання проблем, пов'язаних з їхньою соціалізацією, соціальною адаптацією та спілкуванням з однолітками і вчителями. Вони потребують допомоги, щоб успішно ввійти в складну систему соціальних відносин, пристосуватися до реальних умов школи й учнівського колективу, почуватися психологічно комфортно й максимально розкрити творчий потенціал.

З огляду на це педагогам варто звернути увагу на розвиток в обдарованих дітей соціального інтелекту, який у контексті сучасних досліджень вважається важливим психологічним механізмом, що забезпечує ефективність спілкування особистості, детермінує пізнання та розуміння нею своїх дій і вчинків інших людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження соціального інтелекту актуалізувалося в останні десятиріччя в психолого-педагогічному дискурсі (М.Амінов, С.Белова, О.Бодальов, Ю.Ємельянова Н.Калініна, В.Куніцина, О.Михайлова, О.Савенков, Н.Смірнова, Д.Ушаков, О.Чеснокова, А.Южанінова та ін.). Проте цей феномен залишається предметом гострих

дискусій, навіть ставиться під сумнів постановка питання щодо виділення його як окремого виду інтелекту. До того ж у тезаурусі психології використовуються й інші наукові конструкти, близькі за поясненням до соціального інтелекту: соціальне мислення (М.Некрасов), синтезований інтелект (П.Болтс), соціальна компетентність (Н. Ануфрієва, Л. Петровська), соціальна обдарованість (Д.Ушаков).

У сучасному українському науковому полі започатковано розвідки (А.Єфімова, Л.Ляховець, Л.Миронюк, Н.Руда та ін.), присвячені феномену соціального інтелекту. Проте більшість з них спрямовано на розкриття історичного аспекту зазначеної проблематики, проведення теоретичного аналізу провідних підходів до концептуалізації цього феномену. У цьому контексті якісно вирізняються експериментальні дослідження з вивчення: залежності рівня розвитку соціального інтелекту підлітка від особливостей і типу взаємостосунків у сім'ї (К.Вепро); взаємозумовленості креативності та соціального інтелекту в юнацькому віці (С.Харченко); взаємозв'язку соціального інтелекту та суб'єктивного благополуччя особистості (Г.Хафізова). Увагу привертає наукова розробка Е.Івашкевича, в якій автор запропонував власну концепцію пояснення цього складного психологічного феномену та виділення його структурних компонентів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень соціального інтелекту, ще є досить багато проблем, які залишаються недостатньо розробленими, зокрема, з'ясування його значення в розвитку обдарованості.

Формулювання мети статті. У межах статті покажемо, що для успішної самореалізації обдарованої особистості, її ефективного спілкування з ровесниками й дорослими необхідно розвивати у взаємозв'язку інтелектуальну сферу і соціальний інтелект.

Виклад основного матеріалу дослідження. Студіювання наукового фонду з питань обдарованості показує, що останнім часом зміщуються акценти з вивчення природи, сутності й структури цього феномену на інші аспекти.

Сучасні психологи висловлюють думку, що потрібно розширити діапазон тестування властивостей особистості, включивши емоційну сферу та здатність до ефективної міжособистісної взаємодії, що дозволить значно успішніше розвивати розумовий потенціал особистості.

Спостерігається також переосмислення сутності феномену обдарованості, яка приблизно до середини ХХ ст. насамперед асоціювалася з високими розумовими здібностями та досягненнями в інтелектуальній сфері. В останні роки все більше прослідковується амбівалентність в оцінці значення високого коефіцієнту інтелекту в досягненні людиною життєвого успіху й самореалізації. З одного боку, зважаючи на сучасні глобалізаційні тенденції, включення нашої держави в міжнародні процеси, поширення новітніх технологій, інформатизацію суспільства, розвиток ринкової економіки, інтелект усе більше стає вагомим і «піднімається в ціні» на різних рівнях. З другого боку, висновки вчених переконують, що для максимальної реалізації в житті та діяльності обдарованій людині недостатньо лише мати потужний інтелектуальний потенціал, бути широко обізнаною в обраній сфері чи зробити наукове відкриття. Такій особистості важливо стати визнаною, відомою й позитивно оціненою, зайняти престижне місце в соціальній ієрархії й отримати високий статус в колективі, мати активне комунікативне поле та задовольняти одну з актуальних потреб, потребу в спілкуванні. Для обдарованих людей необхідними є референтні відносини, які створюють можливості для соціального визнання їхніх успіхів, соціальної валідації високих досягнень та підтримання особистісної ідентичності.

Тому вважаємо, що соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми зі створення умов для їхнього ефективного особистісного зростання й самореалізації передбачає добір ефективних форм і методів роботи з розвитку у взаємозв'язку загального й соціального інтелекту. Така взаємозумовленість є об'єктивною передусім тому, що вивчення соціального інтелекту було започатковано Е.Торндайком [10] у контексті розробки різних видів інтелекту (абстрактного, конкретного, соціального).

Зауважимо, що в низці досліджень соціальний інтелект, як і будь-який інший вид інтелекту, пов'язується з пізнанням, зокрема, з соціальним пізнанням. Так, Дж. Гілфорд стверджував, що соціальний інтелект є здатністю людини до пізнання поведінки інших людей. Психолог розробив шестифакторну модель цього виду інтелекту, до якої входить пізнання:

– елементів поведінки інших людей як здатність виділяти, виокремлювати із загального контексту вербальну або невербальну експресію поведінки;

– різних аспектів поведінки індивіда як здатність розпізнавати загальні властивості, деталі та характеристики в загальному потоці або здатність до сприйняття експресивної, ситуативної поведінкової інформації;

– взаємостосунків у поведінці суб'єктів діалогічної взаємодії як загальна здатність розуміти і встановлювати зв'язки між елементами інформації, які вміщують особистісні смисли про поведінку людей;

– загальних властивостей поведінки суб'єктів діалогічної взаємодії як здатність розуміти логіку розвитку цілісних ситуацій взаємодії людей між собою, розуміти глибокий сенс їхньої поведінки в цих ситуаціях;

– перетворень поведінки як здатність сприймати зміну значень вербальної та невербальної поведінки людей в різних ситуативних контекстах;

– результатів поведінки як здатність передбачати їхні наслідки на основі тієї інформації, яку має суб'єкт [7, с. 72].

У іншій концепції соціального інтелекту [8] цей феномен визначається як когнітивна компетентність, яка дозволяє людям сприймати події, об'єкти і предмети навколишнього світу з великим ступенем несподіванки і максимальною користю для самого себе. При цьому динаміка використання соціального інтелекту великою мірою сприятиме пристосуванню особистості до навколишнього світу. Автори зазначають, що, з одного боку, соціальний інтелект є структурою, яка відповідає за збереження фактичних знань і фактологічної інформації, що використовуються в повсякденному житті для розв'язання різних ситуацій, проблем і завдань. З другого боку, цей феномен розглядається ними як певна здатність людини усвідомлювати повною мірою

прийняте рішення.

Через структуру загального інтелекту розглядав соціальний інтелект Г.Айзенк. Дослідник виділив три концепції інтелекту, які, на його думку, можна об'єднувати, але не потрібно протиставляти одна одній:

– «біологічний інтелект» (базовий, фундаментальний), який інтегрує природжені здібності до переробки інформації, що пов'язані із структурами і функціями кори головного мозку; та є генетичною, фізіологічною, нейрологічною і гормональною основою пізнавальної поведінки; без нього неможлива будь-яка усвідомлена поведінка;

– «психометричний інтелект» (загальний інтелект) є складовою, яка пов'язує біологічний і соціальний інтелект;

– «соціальний інтелект», який формується в ході соціалізації, під впливом соціокультурних умов навколишнього середовища.

До того ж біологічний інтелект Г.Айзенк позначив як «інтелект А», а соціальний як «інтелект Б» і показав взаємозв'язок між ними та коефіцієнтом IQ. Так, IQ набагато ширше, ніж біологічний інтелект, і включає його в себе; соціальний інтелект, у свою чергу, ширше, ніж біологічний інтелект і IQ, і включає їх в себе [1, с.118-121].

Привертає увагу позиція Д.Ушакова, який стверджувавально відповідає на дискусійне питання про те, чи є насправді соціальний інтелект одним з видів інтелекту, хоча вважає його достаньмо своєрідним. Учений зазначає, якщо розуміти цей феномен саме як інтелект, то він є здатністю до пізнання соціальних явищ, яка складає лише один з компонентів соціальних умінь і компетентності, але не вичерпує їх. На його думку, тільки за цих умов соціальний інтелект «стає в один ряд з іншими видами інтелекту», утворюючи разом з ними здатність до вищого порядку пізнавальної діяльності, узагальненої й опосередкованої [6, с. 18].

Зазначимо, що у вітчизняній психології соціальний інтелект розглядається як когнітивна складова комунікативних здібностей, яка пов'язана із сферою можливостей суб'єкт-суб'єктного пізнання (М.Бобнева, О.Михайлова,

Ю.Ємельянов, А.Южанінова та ін.).

Як бачимо, аналіз психологічних досліджень засвідчує, що є підстави припускати, що для успішного формування обдарованої особистості необхідно розвивати загальний і соціальний інтелект у взаємозв'язку, оскільки соціальні чинники впливають на когнітивний розвиток і навпаки. Проте розв'язання цього питання є складним, так як до кінця не з'ясовано механізми взаємопроникнення й взаємоупотужнення різних видів інтелекту.

У цьому зв'язку привертає увагу дослідження Р. Селмана [9], в якому піднімається проблема взаємозалежності соціального та академічного інтелекту. У результаті експериментування вчений дійшов висновку, що для досягнення вищого рівня розвитку соціального інтелекту наявність високого рівня загального інтелекту є бажаним, але не обов'язковим. За спостереженнями автора, діти, які успішно справляються із завданнями на виявлення загального інтелекту, не завжди показують хороші результати в завданнях соціального типу. Таким чином, високий загальний інтелект є сприятливим чинником для розвитку соціального інтелекту, але напряду не впливає на нього.

Більш чітко співвідношення соціального та практичного інтелекту визначив Р.Стренберг [5]. Автор наголошує на включеності соціального інтелекту в практичний інтелект, рівень якого впливає на здатність людини досягати життєвого успіху в конкретних соціокультурних умовах. Проте емпіричні дослідження були проведені тільки щодо окремих видів професійної діяльності, тому висновки не можуть вичерпними.

Якщо розглядати різні види обдарованості, то дефіцит у розвитку соціального інтелекту найчастіше спостерігаються в академічно обдарованих учнів. Так, на основі аналізу біографій відомих вундеркіндів та за результатами проведеного діагностування обдарованих учнів Д.Ушаков зробив висновок, що найбільше проблем у соціальній адаптації та спілкуванні виникає в тих особистостей, які глибоко займаються абстрактною науковою проблемою. Учений стверджує, що сам по собі високий інтелект є скоріше позитивним фактором соціальної адаптації. Проте, якщо інтелектуально обдарована дитина

витрачає свій час і сили на оволодіння абстрактною галуззю, наприклад, математикою або шахами, то вона ризикує випасти із соціальних контактів. Як правило, обдаровані особистості є адаптивними, а неадаптивні так звані «ботаніки», тобто ті, хто вкладає свої зусилля у віддалену від життя діяльність [6, с. 24].

Педагогічна робота з паритетного розвитку в структурі обдарованої особистості когнітивної й соціальної складової має вибудовуватися, виходячи з результатів психологічної діагностики. Проте вивчення соціального інтелекту в дітей різних вікових груп ускладнюється декількома чинниками. Так, за висновками О.Луцької [2], труднощі вимірювання соціального інтелекту зумовлюються передусім складністю самого феномену. До того ж при достатній розробленості методик вимірювання інших видів інтелекту спостерігається відсутність надійного інструментарію для діагностики соціального інтелекту.

На думку О.Савенкова [4], під час визначення меж соціального інтелекту, відокремлення його від абстрактного (IQ) та академічного в дослідників виникали труднощі й невдачі. Головною причиною було те, що за основну обстежень соціального інтелекту бралася його вербальна оцінка, увага зверталася переважно на такі його когнітивні характеристики, як сприйняття інших людей, розуміння мотивів їхньої поведінки тощо. Оцінка поведінкових аспектів соціального інтелекту також здійснювалася за допомогою вербальних методів (самозвіт, інтроспекція тощо).

Дослідження, які ґрунтувалися на поведінкових або невербальних засобах діагностики соціального інтелекту, дали більш позитивні результати, дозволяючи виявити особливості соціального інтелекту і його відмінності від абстрактного. Так, М.Саллівеном і його колегами розроблена діагностична процедура, яка базується на моделі структури інтелекту Дж.Гілфорда і спрямована перш за все на вивчення поведінкових, а не когнітивних здібностей і оцінки соціального інтелекту як здатності спілкуватися з людьми [3].

У процесі пошуку ефективних форм роботи з розвитку соціального інтелекту в обдарованих дітей і підлітків варто звернути увагу на використання

«шкал зростання» (Дж. Фрімен); організацію діяльності спеціальних центрів (Е.Ландау), спеціальних курсів і літніх шкіл (С.Белова, О. Савенков, О.Яковлева); проведення тренінгів (М. Одинцова).

Висновки. Отже, важливим напрямом для експериментальних досліджень є з'ясування значення соціального інтелекту в формуванні обдарованості в дітей, у їхній самореалізації та досягненні життєвого успіху. Розвиток компонентів соціального інтелекту у взаємозв'язку з інтелектуальними здібностями позитивно впливатиме на збільшення як когнітивного і творчого, так і соціального потенціалу обдарованої особистості. Організацію психолого-педагогічної роботи з обдарованими дітьми і підлітками необхідно спрямовувати на створення умов як для розвитку інтелектуальних здібностей, так і формування соціального інтелекту. Високий рівень сформованості соціального інтелекту в обдарованих дітей і підлітків сприятиме подоланню комунікативних проблем, досягненню високого соціометричного статусу та лідируючого положення в колективі, забезпеченню можливості жити насиченим і різнобічним соціальним життям. **Перспективним** напрямом наукових досліджень є розробка ефективних форм роботи з розвитку у взаємозв'язку обдарованості та компонентів соціального інтелекту.

Література

12. Айзенк Г. Ю. Понятие и определение интеллекта / Г.Ю. Айзенк // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 111-131.
13. Лунева О.В. Теоретические основания концепции социального интеллекта / О.В.Лунева // Знание. Понимание. Умение. – 2011. – №3. – С. 231-236.
14. Михайлова (Алешина) Е. С. Тест Дж. Гилфорда и М. Салливена. Диагностика социального интеллекта : методическое руководство / Е.С.Михайлова (Алешина). – СПб. : ГП «ИМАТОН», 2002. – 56 с.
15. Савенков А.И. Социальный интеллект как проблема психологии одаренности и творчества / А.И. Савенков // Психология. – 2005. – Т. 2. – №4. – С. 94-101.

16. Стернберг Р. Дж. Практический интеллект / Р. Дж. Стернберг. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.
17. Ушаков Д.В. Социальный интеллект как вид интеллекта // Социальный интеллект : теория, измерение, исследования / Д.В.Ушаков ; под ред. Д.В.Ушакова, Д.В. Люсина. – М., 2004. – С. 11-29.
18. Guilford J.P. The nature of human intelligence / J.P. Guilford. – N.Y. : McGraw-Hill, 1967. –156 p.
19. Kihlstrom J.F. Social Intelligence [E-resource] / J. F. Kihlstrom, N.Cantor. – Access mode: http://istsocrates.berkeley.edu/~kihlstrom/social_intelligence.htm 4.
20. Selman R. The growth of interpersonal understanding developmental and clinical analysis / R. Selman. – N. Y. : Acad.Press, 1995. – 343 p.
21. Thorndike E.L. Intelligence and its use / E.L. Thorndike // Harper's Magazine. – 1920. – № 140. – P. 227-235.

Людмила Рунковська. Значение социального интеллекта в развитии одаренности.

В статье показано, что в последние десятилетия в психолого-педагогическом дискурсе наблюдается активизация исследований социального интеллекта. Отмечено, что особого внимания требует разработка социально-педагогического аспекта проблемы, направленного на определение оптимальных путей и методов развития социального интеллекта у детей разных возрастных групп и категорий, в том числе и одаренных. Показано, что развитый социальный интеллект является одним из важных факторов, необходимых для сохранения психологического благополучия одаренной личности, ее успешной самореализации, эффективного взаимодействия с ровесниками и взрослыми.

Ключевые слова: одаренность, одаренная личность, одаренный ребенок, социальный интеллект, самореализация.

Lybov Runkowska. The importance of social intelligence in the development of

giftedness.

The paper shows that in the last decades of psycho-pedagogical discourse has been an intensification of studies of social intelligence. It was noted that special attention is required to develop the social and pedagogical aspects of the problem, aimed at identifying the best ways and methods of social intelligence in children of different age groups and categories, including the gifted. It is proved that the development of social intelligence is one of the important factors necessary to maintain psychological well-being gifted personality, its successful realization, effective interaction with peers and adults.

Key words: *gifted, gifted person, gifted child, social intelligence, self-realization.*

УДК 37.047

Ткачук І. О.

**БРОВАРСЬКЕ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНЕ ОБ'ЄДНАННЯ –
ТЕРИТОРІЯ РОЗВИТКУ УСПІШНОГО ВИПУСКНИКА –
МАЙБУТНЬОГО ПРОФЕСІОНАЛА**

Розкрито вплив Броварського НВО на формування успішного випускника інноваційної моделі навчального закладу – майбутнього професіонала. Висвітлено запроваджену систему профорієнтаційної роботи, програмне та навчально-методичне забезпечення формування особистості успішного та конкурентоспроможного випускника.

Ключові слова: *успішна особистість, професійний розвиток особистості, життєвий успіх, успішний випускник, освітній простір, інноваційна модель навчального закладу.*

Постановка проблеми. Інтенсивне реформування освіти в Україні зумовлює наполегливі пошуки шляхів трансформування освітнього процесу в інноваційній сфері. Одним із проявів трансформування є інноваційні педагогічні